

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ В УКРАЇНІ

Застосування штучного інтелекту (ШІ) в сучасному суспільстві має все більш значущий вплив на різні аспекти життя і це стало можливим завдяки прискореному розвитку технологій ШІ, в тому числі створення машинно-генерованого контенту. ШІ, використовуючи методи машинного навчання та нейронні мережі, здатний створювати різноманітні твори, такі як музика, поезія, картини, скульптури, кіносценарії, а також навчальні програми в управлінні, медицині, освітній сфері тощо.

Проте, розширення застосування ШІ актуалізує потребу в нормативно-правовій базі, яка б регулювала (регламентувала) його застосування. Це обумовлюється тим, що ШІ має величезний вплив та може призвести як до позитивних, так і негативних наслідків його застосування. Тобто ШІ має потенціал модернізувати різні сфери та галузі діяльності, в тому числі освіту, але для досягнення максимального позитивного ефекту потрібно підходити до його впровадження з обережністю та системністю.

Слід зазначити, що Уряди країн довго не розуміли, чи треба регулювати сферу штучного інтелекту. Регулювання ШІ – галузь нова і ми сьогодні фактично є свідками її становлення, в тому числі і в Україні. Саме тому дослідження питань нормативно-правового регулювання застосування ШІ, в тому числі і в сфері освіти, є важливим та актуальним напрямом наукового дослідження. Тому доцільно дослідити основні світові розробки у зазначеній сфері регулювання.

Один з провідних світових інноваційних центрів у сфері ШІ є Сінгапур, що приділяє особливу увагу розвитку і регулюванню цієї сфери. У Сінгапурі правова система, що регулює використання ШІ, базується на декількох ключових нормативно-правових актах. Одним з найважливіших документів є «Digital Singapore Strategy» («Цифрова стратегія Сінгапуру»), що включає в себе впровадження ШІ в різних сферах життя. «Digital Singapore Strategy» є ключовим стратегічним документом, спрямованим на розвиток цифрових технологій і використання штучного інтелекту в Сінгапурі, що була прийнята

у 2015 році. Ця стратегія охоплює широкий спектр секторів суспільства, включаючи економіку, урядове управління, охорону здоров'я, транспорт, освіту та інші галузі [1, с. 192].

На тлі спроб інших держав впровадити регулювання ШІ саме ЄС та Британія стали першими, хто запропонували комплексні регуляторні підходи й можуть бути зразком у цій сфері для інших країн, зокрема й для України. У **квітні 2021 року ЄС запропонував перший проєкт законодавства, який має регламентувати застосування ШІ. Прийняття законодавства ЄС в сфері ШІ перебуває на етапі узгодження між Європейською Комісією, Європейським Парламентом і Радою ЄС. З іншого боку, в березні 2023 року Британія запропонувала власний, «проінноваційний підхід» до регулювання ШІ, який суттєво відрізняється від європейської моделі.** Запропонований Європейською Комісією у квітні 2021 року та схвалений Європейським парламентом і Радою ЄС у грудні 2023 року, Закон про штучний інтелект набув чинності в ЄС [2; 3]. Даний Закон про штучний інтелект запроваджує єдину структуру для всіх країн ЄС, засновану на далекоглядному визначенні штучного інтелекту та підході, заснованому на оцінці ризиків. Закон визначає чіткі вимоги та зобов'язання щодо конкретного використання штучного інтелекту [4].

Проблема застосування ШІ в Україні належить до однієї з вагомих у розвитку освітньої та наукової діяльності. У цій сфері в Україні є певні дуже важливі напрацювання, а саме:

1) науковці Інституту проблем штучного інтелекту МОН та НАН України (який створено ще в 1991 році) розроблено проєкт Національної стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні 2021–2030 [5];

2) науковці Інституту проблем штучного інтелекту МОН та НАН України запропонували два напрями проведення досліджень, в основі яких є застосування принципів і механізмів функціонування мозку людини, зокрема, її свідомості. До першого напрямку віднесено дослідження для сфери науки, освіти, медицини, оборонної промисловості, сільського господарства тощо [5, с. 10], до другого – створення конкурентоспроможної обчислювальної машини нового покоління з базовим розумним блоком – штучною свідомістю та високим рівнем ШІ [5, с. 11];

3) стосовно використання ШІ у науковій діяльності та освіті, – виокремлено дослідницькі напрями в обчислювальних системах [5, с. 20];

4) Кабінетом міністрів України схвалено Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні та План заходів з її реалізації на 2021–2024 роки [6; 7].

5) розвиток та впровадження технологій ШІ в Україні визначено одним із завдань інших нормативно-правових актів, зокрема Національної програми інформатизації на 2022– 2024 роки [8].

І хоча дискусія щодо правового регулювання ШІ в Україні вийшла на широкий загальний фактично лише у 2023 році, певні процеси та обговорення активно відбувалися вже у 2020 та 2021 роках. Так, протягом 2020–2021 років Україна брала участь у роботі Спеціального Комітету Ради Європи з ШІ, завданням якого було оцінити необхідність та можливість правового регулювання ШІ. За результатами роботи Спеціального Комітету було створено Комітет Ради Європи з ШІ, основним завданням якого була розробка Рамкової конвенції Ради Європи про ШІ і права людини, демократію та верховенство права, участь у розробці якої брала й делегація України.

Необхідно зазначити, що Міністерство цифрової трансформації України та Міністерство освіти і науки України спільно з Робочою групою з питань розроблення інструктивно-методичних рекомендацій щодо запровадження та використання технологій ШІ в закладах загальної середньої освіти у вересні 2024 року розробили рекомендації, які визначатимуть підхід до відповідального, етичного та ефективного використання систем ШІ в закладах загальної середньої освіти. Розроблені рекомендації враховують основоположний принцип ШІ, яким є індивідуалізоване навчання. Цей принцип передбачає, що ШІ може адаптувати навчальні матеріали та завдання до індивідуальних потреб кожного учня. При цьому, необхідно зазначити, що нормативно-правові основи щодо застосування ШІ в закладах вищої освіти в Україні поки що не розроблені.

Отже, дослідивши світовий досвід щодо регулювання ШІ та особливості цього процесу в нашій країні, ми дійшли висновку про те, що Україна має:

1) оцінити перспективу розвитку ШІ, не ігнорувати потребу щодо регулювання його застосування та визнавати його потенційні ризики. Це необхідно для того, щоб передбачити, які заходи-запобіжники треба вжити ще перед тим, як ШІ зашкодить правам людини та інтересам держави;

2) розробити ідеї щодо створення окремого незалежного органу для вивчення ШІ, який би регулярно оцінював стан розвитку ШІ в Україні та ризики його використання, а також розробляв би

рекомендації щодо подальшого застосування ШІ в різних сферах. Такий орган потенційно міг би складатися з представників галузі розробки програм ШІ, громадських організацій, наукової спільноти, представників бізнесу, громадських об'єднань тощо;

3) оцінити, які сфери життя держави найбільше потребують залучення ШІ (медицина, освіта, військова сфера тощо) та розробити відповідний рекомендаційний акт з правилами використання ШІ;

4) продовжувати розробку Національної стратегії України з ШІ та окрему увагу в ній приділити: необхідності освітніх програм з питань ШІ; залучення інвестиції до розвитку ШІ; залученню грантового фінансування дослідницької діяльності у галузі ШІ; підтримку співпраці України з іншими країнами у сфері застосування ШІ, в тому числі обміну найкращими практиками тощо.

Література:

1. Олександр Білокобильський, Руслан Халіков, Віктор Левицький, Тетяна Єрошенко, Володимир Гуржи, Ксенія Гуржи. Вододілі секуляризації. Західний цивілізаційний проект і глобальні альтернативи: Монографія. Publishing House «UKRLOGOS Group», 2020. Т. 1. 240 с. DOI: <https://doi.org/10.36074/bilokobylskyi.sekuliaryzatsiia-2015>

2. European Commission. *Офіційний сайт Європейської комісії* [сайт]. URL: https://commission.europa.eu/index_en

3. Council of the European Union. *Офіційний сайт Ради ЄС* [сайт]. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/>

4. Набув чинності Європейський закон про штучний інтелект. Про основні вимоги та зобов'язання при використанні штучного інтелекту / Віктор Оцокіліч. *Інтернет-ресурс «LIGA ZAKON»* [сайт]. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/229699_nabuv-chinnost-vropeyskiy-zakon-pro-shtuchniy-ntelekt-pro-osnovn-vimogi-ta-zobovyazannya-pri-vikoristann-shtuchnogo-ntelektu

5. Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні : монографія / за загальною редакцією А. І. Шевченка. Інститут проблем штучного інтелекту Міністерства освіти і науки України і Національної академії наук України. Київ : «Наука і освіта», 2023. 305 с. DOI: https://doi.org/10.15407/development_strategy_2023

6. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядження Кабінету міністрів України від 12.12.2020 № 1556-р [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text>

7. Про схвалення Плану заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021–2024 роки : Розпорядження Кабінету міністрів України від 12.05.2021 № 438-р [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2021-p#Text>

8. Про затвердження завдань Національної програми інформатизації на 2022–2024 роки : Постанова Верховної Ради України від 08.07.2022 № 2360-IX [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2360-20#Text>